

Punjab

Police Constable

Punjab Police Recruitment Board

Volume - 4

English Language and Punjabi Language Skills

INDEX

S No.	Chapter Title	Page No.
1	Fill in the blanks	1
2	Spotting Error	8
3	Spelling Correction	17
4	One Word Substitution	21
5	Antonyms & Synonyms	28
6	Idioms with their meaning and uses in sentence	40
7	Comprehension	51
8	Punjabi Language	63

1

CHAPTER

Fill in the Blanks

Directions: Four alternatives a, b, c and d are given under each sentence, you are required to select the most suitable alternative to fill in the blank/blanks in the sentence to make it meaningful.

1. **The salt spray has gradually..... the bridge.**
(a) spoilt (b) ravaged
(c) demolished (d) eroded
2. **The volcanic was the cause of great devastation.**
(a) outburst (b) eruption
(c) erosion (d) movement
3. **As a result of many unsuitable candidates were selected for the posts.**
(a) tolerance (b) favoritism
(c) humility (d) weakness
4. **There are several ways of the price at which a product can be marketed.**
(a) arriving (b) thinking
(c) determining (d) noticing
5. **Although they are not rich, they always wear clothes.**
(a) respectful (b) respective
(c) respectable (d) respected
6. **The prisoner was released on for good behavior.**
(a) probation (b) bail
(c) parole (d) guarantee
7. **Rajeev is too as far as his food habits are concerned.**
(a) enjoyable (b) fastidious
(c) curious (d) interesting
8. **My father keeps all his papers in a lock and key.**
(a) required (b) necessary
(c) useful (d) confidential
9. **I..... you to keep quiet.**
(a) beg of (b) beg from
(c) beg (d) beg for
10. **The splendor of the Himalayas**
(a) beggars description
(b) needs no description
(c) is so charming
(d) inspires awe
11. **Every candidate has to poll a minimum number of votes in order to avoid Of his security.**
(a) penalty (b) cancellation
(c) forfeiture (d) loss
12. **He stood as a rock and faced the challenge.**
(a) quiet (b) strong
(c) solid (d) firm
13. **Having lived a Life for forty years he is not able to take any independent decisions.**
(a) happy (b) successful
(c) safe (d) cloistered
14. **The brilliant students will be Scholarships.**
(a) honored (b) awarded
(c) rewarded (d) forwarded
15. **Several of our players are injured so our losing the match was almost.**
(a) necessary (b) indispensable
(c) inevitable (d) inexcusable

16. My friend says that he drinks tea because it is the best in the world.
 (a) fluid (b) drink
 (c) beverage (d) liquid
17. My mother upset the kettle of boiling water and Her right hand badly.
 (a) wounded (b) sizzled
 (c) scorched (d) scalded
18. Please do not an offer made by the chairman.
 (a) refrain (b) refute
 (c) refuse (d) refuge
19. The government is confident that the standard of living will begin to Again soon.
 (a) revive (b) lift
 (c) flourish (d) rise
20. Your case is so unique that I am not getting any..... to support it.
 (a) reason (b) help
 (c) happening (d) precedent
21. Take possession of the records immediately lest they should be with.
 (a) tampered (b) destroyed
 (c) manhandled (d) mishandled
22. Let us take him upon his word. I see no room for any In.
 (a) duplicity (b) deviation
 (c) cynicism (d) difference
23. The arguments put forth for not disclosing the facts did not impress anybody.
 (a) intemperate (b) spurious
 (c) specious (d) convincing
24. Director, he said, would the matter at once.
 (a) invigilate (b) explore
 (c) investigate (d) survey
25. Everyone was By surprise when she announced her plan to marry that boy.
 (a) moved (b) shaken
 (c) taken (d) prevailed
26. On second reading his poems strike us as singularly Of sublime emotions.
 (a) attributive (b) significant
 (c) symptomatic (d) evocative
27. It is becoming more and more ... that the principal is losing the confidence of his staff.
 (a) prominent (b) conspicuous
 (c) manifest (d) apparent
28. Health is too important to be.
 (a) neglected (b) detested
 (c) despised (d) discarded
29. Even a Glance will reveal the mystery.
 (a) crude (b) cursory
 (c) critical (d) curious
30. Like any other country India has its share of superstitions.
 (a) peculiar (b) fair
 (c) proper (d) abundant
31. Hindus believe that from the cycle of birth and rebirth can be attained only by good deeds.
 (a) bondage (b) deliverance
 (c) delivery (d) retirement
32. It is very To miss one's train by half a minute.
 (a) annoying (b) exhausting
 (c) exciting (d) exasperating
33. The officer was With immediate effect.
 (a) prosecuted (b) charge-sheeted
 (c) suspended (d) debarred

- 34. For more than a decade now, Indian villages have been to television programs.**
 (a) accustomed (b) exposed
 (c) open (d) attracted
- 35. The Pilot was injured, he died within half an hour.**
 (a) seriously (b) fatally
 (c) fatefully (d) vitally
- 36. His directions misled us; we did not know which road to take.**
 (a) complex (b) obscure
 (c) mingled (d) vague
- 37. He was very friendly with the press and it really ... him even for what he did not achieve.**
 (a) praised (b) lionized
 (c) appreciated (d) highlighted
- 38. The police The mob.**
 (a) scattered (b) disbanded
 (c) drove (d) dispersed
- 39. I cannot To know much about it.**
 (a) imagine (b) conceive
 (c) pretend (d) contemplate
- 40. We Trouble on our borders.**
 (a) comprehend (b) supplement
 (c) complement (d) apprehend
- 41. If you drink too much, it will your judgment.**
 (a) impede (b) impair
 (c) impose (d) impel
- 42. The punch made the boxer With pain.**
 (a) wince (b) gap
 (c) grumble (d) fumble
- 43. He is too to be deceived easily.**
 (a) strong (b) modern
 (c) intelligent (d) kind
- 44. There has been a Lack of efficiency in all the crucial areas of the working of Public sector undertakings.**
 (a) positive (b) surprising
 (c) conspicuous (d) simulative
- 45. The shepherd was looking after theof sheep.**
 (a) crew (b) gang
 (c) fleet (d) flock
- 46. The managing Director treated the employees to a Lunch at an expensive hotel.**
 (a) precious (b) thriving
 (c) stupendous (d) sumptuous
- 47. Satish was with a natural talent for music.**
 (a) given (b) found
 (c) endowed (d) entrusted
- 48. She always insisted on the need to between ends and means.**
 (a) analyses (b) define
 (c) distribute (d) distinguish
- 49. If greater security measures had been taken the tragedy might have been.**
 (a) removed (b) repeated
 (c) restrained (d) averted
- 50. A politician's speech must be read the lines, it may have a double.....**
 (a) behind; edg
 (b) between; meaning
 (c) among; ends
 (d) beyond; face
- 51. Those who live in houses should not throw at others.**
 (a) big; abuse
 (b) own; challenges
 (c) stone; bricks
 (d) glass; stones
- 52. I write a letter to you..... tentatively the dates of the program.**
 (a) involving (b) urging
 (c) guiding (d) indicating

53. Contemporary economic development differs form the industrial revolution of the 19th century.
 (a) naturally (b) usually
 (c) literally (d) markedly
54. Ravi had to drop his plan of going to picnic as he had certain to meet during that period.
 (a) preparations (b) observations
 (c) urgencies (d) commitments
55. It was Hot that day and the cable suffered the brunt of the heat.
 (a) treacherously (b) acceptably
 (c) unfailingly (d) unbelievably
56.Eye-witness, the news reporter gave a graphic description of how fire broke out.
 (a) reporting (b) observing
 (c) seeing (d) quoting
57. my knowledge, Mr. Ashok has a prejudice..... foreigners.
 (a) in; for (b) as; towards
 (c) for; at (d) to; against
58. I will come tomorrow I hear to the.....
 (a) unless, contrary
 (b) until, contradictory
 (c) except, oppose
 (d) despite, otherwise
59. The children are so their parents are thinking of sending them to a school.
 (a) small, high
 (b) naughty, neighboring
 (c) misruled, lodging
 (d) unruly, boarding
60. Only people are after death.
 (a) vicious, condemned
 (b) virile, therefore
 (c) virtuous, remembered
 (d) virulent, glorified
61. The secretary..... the society's funds..... He was dismissed.
 (a) robbed, thus
 (b) pirated, therefore
 (c) misplaced, and
 (d) embezzled, therefore
62. His life consists of of drinking punctuated by periods of drunken sleep.
 (a) barrels (b) bouts
 (c) bowls (d) pints
63. When the morning the murder was discovered.
 (a) occurred (b) came
 (c) arrived (d) happened
64. He lives in the world of
 (a) allusions (b) illusions
 (c) conclusions (d) delusions
65. There was serious..... between the two brothers.
 (a) altiation (b) alteration
 (c) altercation (d) aberration
66. He lost the match easily because he had played a Five set match in the earlier round.
 (a) sensational (b) grueling
 (c) wonderful (d) controversial
67. by repeated failures he persisted with his research and finally succeeded is isolating the mosquito responsible for carrying malaria.
 (a) unaffected (b) unmoved
 (c) uninfluenced (d) undaunted
68. Because of the bitter experiences of the past he Everywhere.
 (a) disbelieves (b) smells a rat
 (c) sees a danger (d) suspects foul
69. On seeing the police approach, the miscreants.
 (a) cooled their heels
 (b) wore at their heels
 (c) took to their heels
 (d) took upon their heels

- 70. The committee's appeal to the people for money Little response.**
 (a) evoked (b) provoked
 (c) gained (d) provided
- 71. He is very On meeting foreigners and befriending them.**
 (a) anxious (b) find
 (c) insistent (d) keen
- 72. If a speech is full of pompous words, it is**
 (a) verbose (b) bombastic
 (c) grandiose (d) grandiloquent
- 73. We don't know what Him to commit this crime.**
 (a) excited (b) roused
 (c) prompted (d) attracted
- 74. He is like a body without a soul, an eye without light or a flower without.**
 (a) smell (b) fragrance
 (c) petal (d) oclour
- 75. This is the chosen for the hospital complex to be built next year.**
 (a) area (b) locality
 (c) site (d) sight
- 76. The photographs in the papers bore no At all to the original.**
 (a) nearness (b) comparison
 (c) identity (d) resemblance
- 77. Oh! Such a pretty girl. Whom has she ?.**
 (a) taken after (b) took after
 (c) taken by (d) took by
- 78. An accident the train will arrive in time.**
 (a) besides (b) accepting
 (c) despite (d) barring
- 79. It has now been that fifty-two people died in the crash.**
 (a) assured (b) confirmed
 (c) counted (d) ensured
- 80. The Deputy Manager To resign because all his proposals were Down by his superiors.**
 (a) offered, thrown
 (b) gave, held
 (c) began, kept
 (d) willing, knocked
 (e) threatened, turned
- 81. The counter clerk was very busy and Not pay to Sameer's request.**
 (a) can, help
 (b) could, respect
 (c) had, cash
 (d) did, attention
 (e) certainly, acceptance
- 82. He was initially At the suggestion but was soon It himself.**
 (a) frowning, rejecting
 (b) shocked, advocating
 (c) impressed, negating
 (d) thrilled, propagating
 (e) suspicious, trusting
- 83. Shalini was not By the criticism and paid no Even when her best friend talked against her.**
 (a) bothered, attention
 (b) troubled, mind
 (c) threatened, warning
 (d) deterred, heed
- 84. She was because all her plan had gone.....**
 (a) elated, wild
 (b) dejected, splendidly
 (c) distraught, awry
 (d) frustrated, magnificently
- 85. He preaches liberal views but in practice, he is not and is narrow-minded than almost any other person.**
 (a) hard, openly
 (b) tolerant, more
 (c) ambitious, hardly
 (d) acceptable, genuinely

86. Shakti is a And he always does what is and fruitful.

- (a) optimist, hopeful
- (b) pragmatist, practical
- (c) erudite, educative
- (d) idealist, theoretical

87. When she explained truthfully all that had happened my were

- (a) story, true
- (b) doubts, dispelled
- (c) doubts, discouraged
- (d) suspicion, arouse

88. The police was at last able to The Of her disappearance from her husband's home.

- (a) reveal, secret
- (b) expose, mystery
- (c) confirm, doubt
- (d) solve, mystery

89. The relations between two friends are ever so that a slight misunderstanding can them.

- (a) tenuous; embitter
- (b) fragile; cement
- (c) tenacious; break
- (d) strong; sweeten

90. Ravi a bit he was not invited by his friend to attend the party.

- (a) took; before
- (b) angered; since
- (c) expressed; than
- (d) grumbled; when

91. He is to Any kind of work with due sincerity.

- (a) fond; perform
- (b) reluctant; entrust
- (c) determined; undertake
- (d) eager; avoid

92. Children are more Than adults, it is Their quickness in learning a new language.

- (a) intelligent, disproved by
- (b) adaptable, reflected in
- (c) conservative, seen in
- (d) susceptible, demonstrated in

93. of crops was due to continuous.....

- (a) destruction, draught
- (b) ruin, draft
- (c) failure, drought
- (d) depreciation, drift

94. Though she is By nature but she does not like that any stranger should on her privacy.

- (a) salubrious, interfere
- (b) garrulous, meddle
- (c) gregarious, intrude
- (d) lugubrious, lonely

95. The writers still believe in the of grammatical rules.

- (a) conventional, observance
- (b) original, observation
- (c) classical, coping
- (d) romantic ignoring

96. She was declared heretic and charged with By court.

- (a) crime, judicial
- (b) murder, district
- (c) blasphemy, ecclesiastical
- (d) defamation, church

97. She is admired for her And always avoids those who are.....

- (a) candour, hypocrisies
- (b) plain, hypocrisy
- (c) optimism, proud
- (d) strength, weak

98. politicians alone can survive in politics where ... rules the roost.

- (a) clever, practical
- (b) willy, treacherous
- (c) wily, treachery
- (d) ideal, prestigious

99. I am not about your success because your approach to study is disappointing.

- (a) despaired, irresolute
- (b) hopeful, regular
- (c) optimistic, perfunctory
- (d) happy, reckless

100. The war Immediately after the cease-fire proposal was bilaterally.

- (a) receded, exchanged
- (b) started, prepared
- (c) ended, accepted
- (d) extended, mltigated

Answers

1.(d)	2.(b)	3.(c)	4.(c)	5.(b)	6.(a)	7.(a)	8.(c)
9.(d)	10.(d)	11.(b)	12.(c)	13.(c)	14.(d)	15.(c)	16.(d)
17.(a)	18.(a)	19.(c)	20.(d)	21.(d)	22.(d)	23.(a)	24.(b)
25.(b)	26.(b)	27.(d)	28.(c)	29.(b)	30.(b)	31.(d)	32.(b)
33.(d)	34.(c)	35.(d)	36.(b)	37.(a)	38.(d)	39.(d)	40.(c)
41.(d)	42.(c)	43.(d)	44.(d)	45.(d)	46.(d)	47.(d)	48.(d)
49.(d)	50.(b)	51.(d)	52.(d)	53.(d)	54.(d)	55.(d)	56.(d)
57.(d)	58.(a)	59.(d)	60.(c)	61.(d)	62.(b)	63.(c)	64.(b)
65.(c)	66.(b)	67.(d)	68.(b)	69.(c)	70.(a)	71.(d)	72.(d)
73.(c)	74.(b)	75.(c)	76.(c)	77.(a)	78.(c)	79.(c)	80.(e)
81.(d)	82.(b)	83.(a)	84.(c)	85.(b)	86.(b)	87.(b)	88.(d)
89.(a)	90.(d)	91.(c)	92.(b)	93.(c)	94.(c)	95.(a)	96.(c)
97.(a)	98.(c)	99.(c)	100.(c)				

2

CHAPTER

Spotting Error

Direction: In the following questions, some parts of the sentences have errors and some are correct. Find out which part of a sentence has an error. If a sentence is free from error, mark "No error" as your answer.

1. He is university professor (a)/but of his three sons (b)/neither has any merit (c)/No error (d)
2. After knowing truth (a)/they took the right decision (b)/in the matter (c)/No error (d)
3. It is time for your (a)/decide on your next (b)/course of action (c)/ No error (d)
4. He who has suffered most (a)/for the cause (b)/let him speak (c)/No error (d)
5. A cup of coffee (a)/is an excellent complement (b)/to smoked salmon (c)/No error (d)
6. Judge in him (a)/prevailed upon the father (b)/and he sentenced his son to death (c)/No error (d)
7. Nine tenths (a)/of the pillar (b)/have rotted away (c)/no error (d)
8. One major reason (a)/ for the popularity of television is (b)/that most people like to stay at home (c)/No error (d)
9. Our efforts are (a)/aimed to bring about (b)/a reconciliation (c)/No error (d)
10. Three conditions (a)/critical for growing (b)/plants are soil, temperature, chemical balance or amount of moisture (c)/No error (d)
11. The future of food companies (a)/seems quite secure (b)/owned to ever-growing demand (c)/No error (d)
12. The vaccine (a)/when hit the Indian market (b)/ is dogged by controversy (c)/ No error (d)
13. His son (a)/is working (b)/very hardly (c)/No error (d)
14. Do you know that it was I (a)/who has done (b)/this piece of beautiful work? (c)/No error (d)
15. A great many student (a)/ have been declared (b)/successful (c)/No error (d)
16. We are going to launch (a)/ this three crores project (b)/within the next few months (c)/ No error (d)
17. I hope to go to shopping (a)/this weekend (b)/if the weather permits (c)/No error (d)
18. The lawyer asked (a)/if it was worth to take (b)/the matter the court (c)/No error (d)
19. After a carefully investigation (a)/we discovered (b)/that the house was infested with termites (c)/No error (d)
20. You do not (a)/look as (b)/your brother (c)/No error (d)
21. My elder brother (a)/is six (b)/foot high (c)/No error (d)
22. Without no proof of your guilt (a)/the only course open to me (b)/is to dismiss the case (c)
23. No error (d)

-
24. As we see it (a)/ she appears to be unreasonable (b)/ anxious about pleasing her husband (c)/ No error (d)
25. The scissor is (a)/lying on (b)/the table (c)/No error (d)
26. World is producing enough (a)/for every citizen but still there is hunger and malnutrition/and it is continuing year after year (c)/No error (d)
27. The N.C.C. commandant along with his cadets (a)/are going to Delhi (b)/to participate in the Republic Day Parade (d)/No error (e)
28. He did not succeed (a)/to get the job (b)/though he tried his level best (c)/No error (d)
29. Many of the famous (a)/advertising offices (b)/are located at Madison Avenue (c)/No error (d)
30. Nature has denied us (a)/the power of closing our ears (b)/which she gave in respect of our eyes (c)/No error (d)
31. Instead of being (a)/helpful he was (b)/being hindrance (c)/No error (d)
32. Where (a)/have I (b)/to deposit fees? (c)/No error (d)
33. By the time she had finished her work (a)/I had nearly given up (b)/ all hope of arriving at the party in time (c)/No error (d)
34. Air pollution, together with littering (a)/are causing many problems (b)/ in our cities (c)/ No error (d)
35. The accused refused (a)/to answer to the policeman (b)/on duty (c)/No error (d)
36. What is (a)/the use of me (b)/attending the session? (c)/No error (d)
37. We met our prospective employer (a)/for a briefing session (b)/ in the Taj Hotel.(c)/ No error (d)
38. Because of the severe snow storm and the road blocks (a)/ the air force dropped food and (b)/medical supplies close to the city (c)/No error (d)
39. Having lived (a)/in Kerala for ten years (b)/ my friend is used to speak Malayalam with his friends (c)/ No error (d)
40. Much water (a)/has flown (b)/under this bridge (c)/No error (d)
41. The law should specifically (a)/provide a clause (b)/to protect animals from poachers (c)/ No error (d)
42. It was he who (a)/ came running in the house (b)/with the news about the earthquake (c)/ No error (a)
43. Her mother does not approve of (a)/her to go to the party (b)/without dressing formally (c)/No error (d)
44. Riding across the battle field (a)/the famous Bhishm (b)/ saw a large number of dead warriors (c)/ No error (d)
45. My Aunt (a)/was first (b)/to get a degree (c)/No error (d)
46. Padmini had not rarely missed (a)/a dance performance or festival since (b)/she was eight years old (c)/No error (d)
47. Krupa and Kavya studied (a)/in the Delhi Public School (b)/and so does Kamyra (c)/No error (d)
48. The teacher, as well as the students (a)/have gone on an excursion (b)/ to ooty during their summer vacation (c)/No error (d)
49. The US (a)/don't want (b)/Indian in the Security Council (c)/ No error (d)
-

50. The cruel lady made (a)/ her step – daughter to do (b)/ all the household chores (c)/No error (d)
51. My sister asked me (a)/that how long (b)/I would stay there (c)/No error (d)
52. I whistled thrice with (a)/full might and raise my arms (b)/towards the sky (c)/No error (d)
53. Science and religion (a)/ are both necessary for man and for their (b)/outer and inner self respectively (c)/No error (d)
54. At certain seasons (a)/some areas on Mars (b)/in subject to strong winds (c)/ No error (d)
55. As an artist (a)/ Raju is as good (b)/if not better than Ramesh (c)/No error (d)
56. The Scientists (a)/could not hardly (b)/complete all the experiments (c)/ No error (d)
57. If I was he (a)/I wouldn't accept (b)/ this project (c)/No error (d)
58. The teacher advised to (a)/the student to borrow (b)/a book from the library within three days (c)/No error (d)
59. I insisted (a)/on his going (b)/there immediately (c)/No error (d)
60. Neither of the teams (a)/are sensible enough (b)/to do this task (c)/No error (d)
61. We have been knowing (a)/each other (b)/since we were children (c)/No error (d)
62. Mohan's eyes (a)/reflect a hope (b)/for a better future in Microsoft (c)/No error (d)
63. He went to Mumbai (a)/with a view (b)/to secure a job (c)/No error (d)
64. The Headmaster with all his senior teachers (a)/have come (b)/to attend the meeting (c)/No error (d)
65. The teacher said that (a)/ the building adjacent with his house (b)/needed repairs (c)/No error
66. Grapes (a)/cannot gathered (b)/from thistles (c)/No error (d)
67. When one hears of the incident (a)/about the plane crash (b)/he feels very sorry (c)/No error
68. I went there (a)/with a view to survey (b)/the entire procedure (c)/No error (d)
69. It had laid (a)/in the closet (b)/for a week before we found it (c)/No error (d)
70. He was present (a)/in the court (b)/to give witness (c)/No error (d)
71. He laughed (a)/her (b)/as she fell off the tree (c)/No error (d)
72. I and him (a)/are (b)/very good friends (c)/No error (d)
73. One should (a)/look after (b)/their parents (c)/No error (d)
74. She placed (a)/the offering (b)/to God in the altar (c)/No error (d)
75. Teachers were instructed (a)/to follow an uniform method (b)/of evaluation (c)/No error (d)
76. The newspapers they admit that (a)/advertising sometimes (b)/influences their editorial policy (c)/No error (d)
77. No sooner did I finish (a)/my speech , I was subjected (b)/to a barrage of questions (c)/No error (d)
78. I saw him (a)/coming out of the hotel (b)/on 10 o' clock (c)/No error (d)

-
79. One of my friend (a)/is returning (b)/to India from the U.S.A. (c)/No error (d)
80. He knows (a)/that your muscles (b)/are not same as his (c)/No error (d)
81. We shall wait (a)/till you (b)/will finish your lunch (c)/No error (d)
82. I met (a)/him (b)/few weeks before (c)/No error (d)
83. I shall wait for you (a)/till you will (b)/finish your lunch (c)/No error (d)
84. The price of car (a)/have been reduced (b)/recently (c)/No error (d)
85. The teacher has (a)/not yet entered (b)/into the classroom (c)/No error (d)
86. Vijay is (a)/very cleverer (b)/than Ram (c)/No error (d)
87. No sooner did (a)/the police arrive (b)/the robbers ran away (c)/No error (d)
88. I know (a)/a doctor (b)/you are referring to (c)/No error (d)
89. Smoke from diesel engines (a)/become visible (b)/as the carbon content increases (c)/No error (d)
90. The moon (a)/is shining (b)/brightly tonight, is it? (c)/No error (d)
91. There was great excitement (a)/ on planet of Mars this week (b)/wasn't there? (c)/No error (d)
92. If I would have realized (a)/what a bad shape our library is in (b)/I would have done something to arrest the deterioration (c)/No error (d)
93. He has been (a)/enhanced in position (b)/as a result of his diligence and integrity (c)/No error (d)
94. It is I (a)/who is responsible (b)/for the delay (c)/No error (d)
95. There is only one cure (a)/to the evils which newly (b)/acquired freedom produces and that cure is freedom (c)/No error
96. He flew (a)/over extensively (b)/the pacific last winter (c)/No error (d)
97. In 1906, a earthquake (a)/ destroyed much (b)/of San Francisco (c)/No error (d)
98. His parents does not (a)/approve of (b)/his business (c)/No error (d)
99. The college library is (a)/not only equipped with (b)/very good books but also with the latest journals (c)/No error (d)
100. The lovers walked (a)/besides each other (b)/in silence (c)/No error (d)
101. Men are wanted (a)/for the army (b)/and the navy, and the air force (c)/No error (d)
-

Answers

1.	(c)	'Neither' is used for two things. For more than two things, 'none' should be used.
2.	(a)	After knowing the truth will be the correct usage.
3.	(b)	It is time/it is high time is followed by the clause in simple past that shows present time. Hence, to decide on your next should be used.
4.	(c)	Replace let him speak by should be allowed to speak.
5.	(d)	No error
6.	(a)	Sometimes, 'Common Nouns' are used as 'Abstract Nouns' as they express qualities. In this situation, we will use 'the' before them. Hence The Judge in him should be used.
7.	(c)	Since the Subject is singular, has rotted away should be used.
8.	(c)	Here, replace most people by most of the people.
9.	(b)	The word 'aim' takes preposition 'at'. Hence, at bringing about should be used.
10.	(c)	'Chemical balance and amount of moisture should be used.
11.	(c)	Owing to (Prepositions) means: because of Hence, 'owing to ever-growing demand'... should be used here.
12.	(c)	Here simple past (Passive) i.e. was dogged by controversy should be used.
13.	(c)	Here, 'very hard' should be used. The word hardly (Adverb) means: almost not; almost none. The word hard means : Putting a lot of effort or energy.
14.	(b)	Here, the antecedent of Relative Pronoun 'who' is 'I' and hence, 'who have done' should be used as 'I' agrees with 'have'
15.	(a)	Here, A great many students should be used.
16.	(b)	In hyphenated terms, singular noun i.e. this three crore project should be used.
17.	(a)	Here, I hope to go shopping should be used.
18.	(b)	Here, Gerund i.e. If it was worth taking should be used.
19.	(a)	Here, Adjective i.e. After a careful investigation should be used.
20.	(b)	Here, look like should be used. 'Like' is an Adjective which is used as Preposition.
21.	(c)	Here foot tall should be used.
22.	(a)	Here, 'with no proof of your guilt/without any proof of your guilt' should be used.
23.	(b)	Here, 'she appears to be unreasonably' should be used.

8

ਅਧਿਆਇ

ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ

ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਬੋਲੀ

ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਬੋਲੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਜਾਂ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

1. ਆਮ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ
2. ਸਾਹਿਤਕ ਜਾਂ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ (ਲਿਖਤੀ ਭਾਸ਼ਾ)

ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

1. ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ਹੈ- ਭਾਸ਼ਾ ਸਵੈ- ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹੈ।
2. ਭਾਸ਼ਾ ਸੀਮਤ ਧੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਥਕ ਧੁਨੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਾਜਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਸਮਝ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।
3. ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਤਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ (Inter changeability) ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ।
4. ਭਾਸ਼ਾ ਆਪਹੁਦਰਾ (Arbitrariness) ਚਿਹਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਹੈ।
5. ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ।
6. ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ-ਪੱਖੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਧੁਨੀ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਦੁਪੱਖਤਾ (Duality) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
7. ਭਾਸ਼ਾ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਹੈ।
8. ਭਾਸ਼ਾਈ ਪਰਿਵਰਤਨ ਬੇਮੁਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਯਮਾਂ ਅਧੀਨ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਔਖ ਤੋਂ ਸੌਖ ਵੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
9. ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਜਾਂ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕਤਾ (Productivity) ਹੈ।
10. ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਸਥਾਪਿਤ (Displacement) ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਬਿਰਤਾਂਤਿਕਤਾ, ਵਿਆਖਿਆਤਮਕਤਾ ਦੀ ਅਸੀਮ ਪਹੁੰਚ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।
11. ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਤਾ (Specialization) ਹੈ, ਭਾਵ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਹਥਲੇ ਕੰਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੱਡਣੇ ਪੈਣ।
12. ਪਰਿਵਰਤਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਹਰੇਕ ਅੰਗ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਧੁਨੀ, ਸ਼ਬਦ, ਅਰਥ, ਵਾਕ ਆਦਿ।
13. ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ।
14. ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਜਟਿਲ ਸੰਰਚਨਾ ਹੈ।
15. ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ।
16. ਭਾਸ਼ਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਉਚਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਚਾਰਨ (Cultural transmission) ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਨ

ਕਿਸੇ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸੁਧ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਬੋਲਣ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਿਯਮਾਵਲੀ ਨੂੰ ਵਿਆਕਰਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਕਰਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਾਰ ਭਾਗ ਹਨ:

1. ਧੁਨੀ-ਬੋਧ, ਅੱਖਰ-ਬੋਧ ਜਾਂ ਵਰਨ-ਬੋਧ
2. ਸ਼ਬਦ-ਬੋਧ
3. ਅਰਥ-ਬੋਧ
4. ਵਾਕ-ਬੋਧ

1. ਧੁਨੀ-ਬੋਧ, ਅੱਖਰ-ਬੋਧ ਜਾਂ ਵਰਨ-ਬੋਧ

ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਇਕਾਈ ਧੁਨੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਵੇਲੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਹਨ।

2. ਸ਼ਬਦ-ਬੋਧ

ਧੁਨੀਆਂ ਜਾਂ ਵਰਨਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਧੁਨੀ ਦਾ ਲਿਖਤੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਅੱਖਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੋਧ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਬੋਧ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

3. ਅਰਥ-ਬੋਧ

ਅਰਥ-ਬੋਧ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ, ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ, ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

4. ਵਾਕ-ਬੋਧ

ਵਿਆਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਵਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਲਿੱਪੀ

ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਅਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਲਿੱਪੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

- ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਿੱਪੀ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਿੱਪੀ ਰੋਮਨ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਨਮਾਲਾ

ਮੁਖ ਵਰਗ	ੳ	ਅ	ੲ	ਸ	ਹ	
ਕ ਵਰਗ	ਕ	ਖ	ਗ	ਘ	ਙ	
ਚ ਵਰਗ	ਚ	ਛ	ਜ	ਝ	ਞ	
ਟ ਵਰਗ	ਟ	ਠ	ਡ	ਢ	ਣ	
ਤ ਵਰਗ	ਤ	ਥ	ਦ	ਧ	ਨ	
ਪ ਵਰਗ	ਪ	ਫ	ਬ	ਭ	ਮ	
ਯ ਵਰਗ	ਯ	ਰ	ਲ	ਵ	ੜ	
ਨਵੀਨ ਟੇਲੀ	ਸ਼	ਖ਼	ਗ਼	ਜ਼	ਫ਼	ਲ਼

ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਜਦੋਂ ਨਿਸ਼ਿਚਤ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ **ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਨਮਾਲਾ** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ 35 ਅੱਖਰ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਪੈਂਤੀ ਅੱਖਰੀ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਰਬੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਯੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜ ਅੱਖਰਾਂ ਸ ਖ ਗ ਜ ਫ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਸ ਖ ਗ ਜ ਫ ਅੱਖਰ ਬਣਾ ਲਏ ਗਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਨ-ਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 40 ਹੋ ਗਈ। ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲ ਅੱਖਰ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਬਿੰਦੀ ਲਾ ਕੇ ਲ ਅੱਖਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਨਮਾਲਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 41 ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਦੁੱਤ ਅੱਖਰ

ਉਹ ਅੱਖਰ ਜਿਹੜਾ ਦੋ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁੱਤ ਅੱਖਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਦੂਜੇ ਅੱਖਰ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਰ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅੱਖਰ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਨ:

ਹ ਰ ਵ

ਹ - ਪੜ੍ਹਾਈ, ਜੜ੍ਹ, ਉਠਾਂ

ਰ - ਪ੍ਰਗਟ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਵ - ਸ਼ੈਜੀਵਨੀ, ਸ਼ੈਮਾਣ, ਸ਼ੈਵਿਸ਼ਵਾਸ

ਲਗਾਂ

ਲਗਾਂ ਯੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲਿੱਪੀ- ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ। ਅੱਖਰਾਂ ਬਿਨਾਂ ਲਗਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦੀਆਂ ਦਸ ਲਗਾਂ ਹਨ:

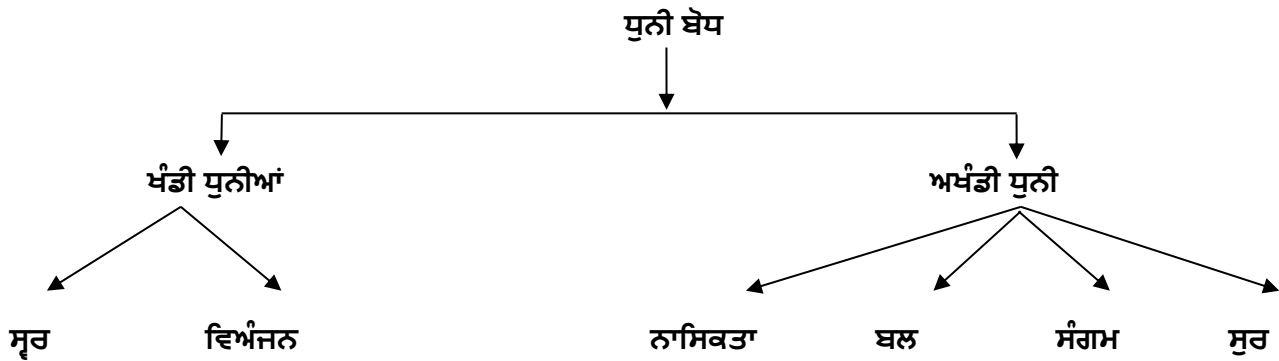
ਕ੍ਰਮ ਨੰ.	ਨਾਂ	ਚਿੰਨ੍ਹ		ਉਦਾਹਰਨ
1	ਮੁਕਤਾ	ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ	ਸ	ਸਰਦ, ਸਬਰ, ਸਤਰ
2	ਕੰਨਾ		ਸਾ	ਸਾਲ, ਸਾਬ, ਸਾਫ਼
3	ਸਿਹਾਰੀ		ਸਿ	ਸਿਰ, ਸਿੱਕਾ, ਸਿੱਟਾ
4	ਬਿਹਾਰੀ		ਸੀ	ਸੀਮਾ, ਸੀਲ, ਸੀਸ
5	ਅੱਕੜ		ਸੁ	ਹੁਣ, ਸੁਣ, ਸੁਰ
6	ਦੁਲੈਕੜ		ਸੂ	ਸੂਰਮਾ, ਸੂਤ, ਸੂਚੀ
7	ਲਾਂ		ਸੇ	ਕੇਲਾ, ਸੇਕ, ਸੇਰ
8	ਦੁਲਾਵਾਂ		ਸੈ	ਸੈਰ, ਸੈਨਾ, ਸੈਨਤ
9	ਹੇੜਾ		ਸੇ	ਸੇਹਣਾ, ਸੇਚ, ਸੇਨਾ
10	ਕਨੇੜਾ		ਸੇ	ਸੇ, ਸੇਖਾ, ਸੇੜਾ

ਲਗਾਖਰ

ਲਗਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲਗਾਖਰ ਉਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਲਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਲਗਾਖਰ ਹਨ: ਬਿੰਦੀ, ਟਿੱਪੀ ਅਤੇ ਅੱਧਕ।

ਕ੍ਰਮ ਨੰ:	ਲਗਾਖਰ ਦਾ ਨਾਂ	ਰੂਪ (ਚਿੰਨ੍ਹ)	ਉਦਾਹਰਨਾਂ
1	ਬਿੰਦੀ	◌ੰ	ਗੋਂਦ, ਗਾਂ, ਨੀਂਦ
2	ਟਿੱਪੀ	◌ੁ	ਸੰਘ, ਸੰਦ, ਚੰਦ
3	ਅੱਧਕ	◌ੜ	ਸੱਚ, ਪੱਤਾ, ਮੱਕੀ

ਧੁਨੀ-ਬੋਧ

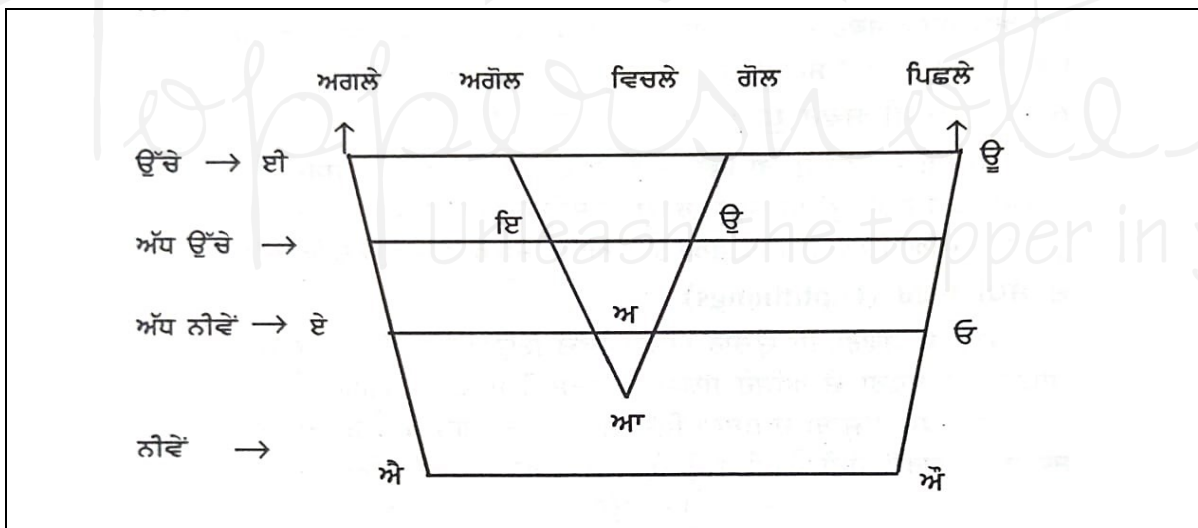
ਖੰਡੀ ਧੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹਨ:

1. ਸ੍ਰ
2. ਵਿਅੰਜਨ

ਸ੍ਰ :- ਸ੍ਰ ਉਹ ਧੁਨੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਸਮੇਂ ਉਚਾਰਨ ਅੰਗ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਆਵਾਜ਼ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਬੇਰੋਕ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਓ, ਅ, ਏ ਤਿੰਨ ਸ੍ਰ ਅੱਖਰ ਹਨ ਪਰ ਉਚਾਰਨ ਪੱਖੋਂ ਸ੍ਰ-ਧੁਨੀਆਂ ਦਸ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਸ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ੍ਰ ਧੁਨੀਆਂ ਹਨ:

ਅ ਆ ਇ ਈ ਉ ਊ ਏ ਐ ਓ ਔ

1. ਸਾਹ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-
ਲਘੁ ਸ੍ਰ - 3 - ਉ, ਅ, ਇ
ਦੀਰਘ ਸ੍ਰ - 7 - ਆ, ਈ, ਊ, ਏ, ਐ, ਓ, ਔ
2. ਜੀਭ ਅਤੇ ਬੁੱਲਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-

ਵਿਅੰਜਨ :- ਵਿਅੰਜਨ ਉਹ ਧੁਨੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਸਮੇਂ ਉਚਾਰਨ ਅੰਗ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਸਮੇਂ ਜੀਭ ਕਦੇ ਤਾਲੂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਦੇ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਸੇ ਛੂੰਹਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੁੱਲ੍ਹ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਮੀਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਨਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸ ਤੋਂ ਲ ਤੱਕ 38 ਵਿਅੰਜਨ ਅੱਖਰ ਹਨ।

ਅਨੁਨਾਸਿਕੀ ਵਿਅੰਜਨ

ਅਨੁਨਾਸਿਕੀ ਵਿਅੰਜਨ ਉਹ ਧੁਨੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਆਵਾਜ਼ ਨੱਕ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਨਾਸਿਕੀ ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜ ਅੱਖਰ ਇਹ ਹਨ:

ਙ ਞ ਣ ਨ ਮ

ਨੋਟ: ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕ, ਖ, ਣ, ਤ ਅਤੇ ਲ ਧੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਵਿਅੰਜਨ ਵਰਗੀਕਰਨ

		ਉਚਾਰਨ ਸਥਾਨ				
ਡੱਕਵੇਂ	ਕੰਠੀ	ਤਾਲਵੀ	ਉਲਟ ਜੀਭੀ	ਦੰਤੀ	ਹੋਠੀ	ਸੁਰਯੰਤਰੀ
ਅਨਾਦੀ/ ਅਲਪ ਪ੍ਰਾਣ	ਕ	ਚ	ਟ	ਤ	ਪ	
ਮਹਾਂਪ੍ਰਾਣ/ ਅਨਾਦੀ	ਖ	ਛ	ਠ	ਥ	ਫ	
ਨਾਦੀ/ ਅਲਪ ਪ੍ਰਾਣ	ਗ	ਜ	ਡ	ਦ	ਬ	
ਨਾਸਕੀ	(ਙ)	(ਞ)	ਣ	ਨ	ਮ	
ਪਾਸ਼ੇਦਾਰ			ਲ਼	ਲ		
ਕੰਬਵਾਂ				ਰ		
ਫਟਕਵਾਂ			ੜ			
ਖਹਿਵੇਂ		ਸ਼		ਸ		ਹ
ਸਰਕਵੇਂ		(ਯ)			(ਵ)	

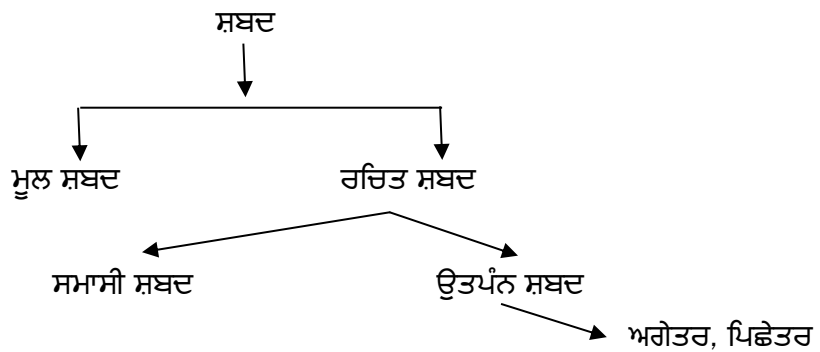
ਸ਼ਬਦ-ਬੋਧ

ਧੁਨੀਆਂ, ਲਗਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਖਰਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ: ਕ, ਲ ਅਤੇ ਮ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਕਲਮ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਉਸ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ, ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਭਾਵ ਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇ। ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੁਤੰਤਰ ਇਕਾਈ ਹੈ।

ਬਣਤਰ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

- (1) ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ
- (2) ਰਚਿਤ ਸ਼ਬਦ।

ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ

1. **ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ** : ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਇਕਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂਸ਼ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਹਨ: ਕਰ, ਪੜ, ਰੇਤ, ਬਾਗ਼, ਜਾ, ਤੂੰ।

2. **ਰਚਿਤ ਸ਼ਬਦ** : ਰਚਿਤ ਸ਼ਬਦ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ | ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ | ਰਚਿਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ-

ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਉਤਪੰਨ ਸ਼ਬਦ

(i) **ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ**- ਸਮਾਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋੜਨਾ | ਜਦੋਂ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਅਰਥ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵੱਖਰਾ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ : ਸੱਜਰੀ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ= ਸੱਜ-ਵਿਆਹੀ, ਹੱਥ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਕੜੀ= ਹਥਕੜੀ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਾਜ= ਲੋਕ-ਰਾਜ

ਸਮਾਸ-ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨੁਕਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

1. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਬਣਦਾ ਹੈ | ਕਦੀ-ਕਦਾਈਂ ਇਹ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ : ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰਾ
2. ਸਮਾਸ-ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਬਦ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਯੋਜਕ, ਸਬੰਧਕ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ
ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਪਤੀ = ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਆਪ ਨਾਲ ਬੀਤੀ = ਆਪਬੀਤੀ
- (ii) **ਉਤਪੰਨ ਸ਼ਬਦ**- ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਅਗੇਤਰ ਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਪਿਛੇਤਰ ਲਾ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਸ਼ਬਦ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਭਾਵੰਸ਼/ਸ਼ਬਦਾਂਸ ਅਗੇਤਰ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਪਿਛੇਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਗੇਤਰ ਪਿਛੇਤਰ ਉਤਪੰਨ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਖੁਦ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵਿਚਰ ਸਕਦੇ, ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਹੀ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਗੇਤਰ-ਪਿਛੇਤਰ

ਅਗੇਤਰ

1. **ਉਪ (ਛੋਟਾ)**: ਉਪਨਾਮ, ਉਪ-ਨਿਯਮ, ਉਪ-ਭਾਗ, ਉਪ-ਮੰਤਰੀ, ਉਪ-ਵਾਕ।
2. **ਉਨ** : ਉਨਤਾਲੀ, ਉਨਾਹਟ, ਉਨਾਸੀ, ਉਨੰਜਾ।
3. **ਅ** : ਅਸਹਿ, ਅਕੱਥ, ਅਕਿਰ, ਅਸਮਰਥ, ਅਸਫਲ, ਅਨਾਥ।
4. **ਅਣ** : ਅਣ-ਸੁਣਿਆ, ਅਣਹੋਂਦ, ਅਣਗਿਣਤ, ਅਣਜਾਣ।
5. **ਅਪ** : ਅਪਸ਼ਰਨ, ਅਪਸ਼ਬਦ, ਅਪਕੀਰਤ, ਅਪਮਾਨ।
6. **ਸੁ** : ਸੁਸ਼ੀਲ, ਸੁਗੰਧ, ਸੁਭਾਗਾ, ਸੁਲੱਖਣਾ, ਸੁਰੱਖਿਆ।
7. **ਸਮ** : ਸਮਕਾਲੀਨ, ਸਮਲਿੰਗੀ, ਸਮਤਲ, ਸਮਵਾਦੀ।
8. **ਕ** : ਕਰੂਪ, ਕਪੁੱਤਰ।
9. **ਕੁ** : ਕੁਕਰਮ, ਕੁਸੰਗ, ਕੁਰੀਤੀ, ਕੁਰੂਪ, ਕੁਲੱਛਣ।
10. **ਖੁਸ਼** : ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ, ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ, ਖੁਸ਼ਦਿਲ, ਖੁਸ਼ਨਸੀਬ।
11. **ਦੁਰ** : ਦੁਰਗੰਧ, ਦੁਰਘਟਨਾ, ਦੁਰਾਚਾਰੀ, ਦੁਰਸ਼ਨ।
12. **ਨਿ** : ਨਿਸੰਗ, ਨਿਕੰਮਾ, ਨਿਗੁਣਾ,
13. **ਨਿਸ਼** : ਨਿਸਕਾਮ, ਨਿਸਕਪਟ, ਨਿਸਚਿੰਤ, ਨਿਸਫਲ,
14. **ਨਿਰ** : ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਨਿਰਗੁਣ, ਨਿਰਫਲ, ਨਿਰਦੋਸ਼, ਨਿਰਦਈ।
15. **ਪਰ** : ਪਰਉਪਕਾਰ, ਪਰ-ਅਧੀਨ, ਪਰਦੇਸ਼, ਪਰ-ਨਾਰੀ, ਪਰ-ਤੰਤਰ, ਪਰਲੋਕ।
16. **ਬਦ** : ਬਦ-ਅਸੀਸ, ਬਦ-ਸਕਲ, ਬਦਸੂਰਤ, ਬਦਕਾਰ, ਬਦਨਾਮ, ਬਦਬੋ।
17. **ਮਹਾਂ** : ਮਹਾਂ-ਸਾਗਰ, ਮਹਾਂ-ਦੀਪ, ਮਹਾਂ-ਪਰਸਾਦ, ਮਹਾਂ-ਬਲੀ, ਮਹਾਂ-ਯੁੱਧ।